

Realitātes asinis

Viens no Ginta Gabrāna pirmajiem darbiem 1993. gadā elektroniska gaismas uzraksta formā ziņoja, ka "Māksla atkal modē", un šis pieteikums kodolīgi pauda pamatinteresi, kas no viņa darbiem nav nozudusi joprojām: nenoteikto robežu starp mākslu un realitāti un to savstarpējo iedarbību un pastāvīgo dialogu. Šāda interese, saprotams, laikmetīgajā mākslā nav nekas neparasts – intuitīvi vai apzināti, G. Gabrāns savā mākslas pieredzē ir ļoti noteikti virzījies pa trajektoriju, kas iezīmē laikmetīgās mākslas būtiskākās zonas – no neokonceptuālisma, komunikācijas un "attiecību estētikas" stratēģijām, mākslas darbus radot kā realitātes dublierus, un apmainot ar to vietām, līdz aktuālās īstenības un uztveres robežu pētniecībai. Tomēr reizē ar to visu Gabrāns vienmēr paliek pats savā orbitā un pamatinteresi saglabā par "reālā" (esošā, acīmredzamā) apšaubīšanu, paziņojot, ka "viss notiek galvā", un to paturot par savas mākslas fundamentālu atziņu.

Faktiski Gints Gabrāns savu mākslu īsteno uz robežas, kur tās interpretācija var viegli nosvērties gan uz ideologizētu teritoriju, gan tādu, kurā "ideoloģija" (aktuālie nozīmju stereotipi, kas visbiežāk pielāgojami gan kultūras artefaktam, gan ikdienas vispārinājumam) nedarbojas, un tās vietā uzstājas mākslinieka pašradīti spēles noteikumi vai mājienu pavadīta neskaidrība, kas nesakrīt ar ikdienas loģiku. Tieši pēdējais mākslas publiku mēdz samulsināt visvairāk un – arī vislielākā mērā gandarīt, ja to "lejuplādēšana" uztveres failos izdodas.

Tas, ka Gintam Gabrānam tik spēlēt pēc saviem, nevis iepriekšakceptētiem noteikumiem, vien norāda uz viņa domāšanas un pieejas visai augsto abstrakciju, kurā kā fundamentāla parādās interese par realitāti "kā tādu" un tās interpretācijām ikdienas uztverē. "Īstenības" problemātiskums parādās gandrīz visos viņa darbos – vienalga, vai to nolūks ir izaicināt un satricināt intelektuālā "realitātes simulācijā" dzīvojošo mākslas (un arī ne-mākslas) pasauli, atkodēt mehānismus, kā šī simulācija notiek masu kultūrā, vai ar uztveres eksperimentiem, kur izmantoti kā fizikas (arī bioloģijas, astronomijas, psiholoģijas) likumi, tā "metafizika" (parapsiholoģija, ezotērisks, misticisms), likt apšaubīt ierasto redzamā acīmredzamību.

Pēc šāda raksturojuma varētu šķist, ka te ir runa ir par to postmoderno realitātes simulācijas kritiku, kuras redzamākais apoloģēts ir Žans Bodrijārs. Taču kritiskais aspekts Gabrānu interesē tikai garāmejojot. Realitātes problemātiskuma atsegšana viņu nodarbina vairāk, mākslinieks pats bilst, ka viņa darbi tikai "norāda to, ka mēs visi dzīvojam realitātes interpretācijā. Un tās interpretācijas ir baigi daudzas – tas, ko mēdz saukt par realitāti".¹ Atsaucoties uz savu darbu "Starix" (2001 – 2004), kur, efektīvi izmantojot masu mediju komunikācijas stratēģijas, Gabrāns pats

izprovocēja šādu realitātes simulāciju – kāda bezpajumtnieka pārtapšanu par mediju zvaigzni –, viņš sakās pat līdz pārsteigumam piedzīvojot to, kā šāda simulācija "pārvēršas par realitāti tā, ka tu vairs netiec ar to galā. Tu nosimulē realitāti un dabūt to atpakaļ jau kā autentisku, un nevienam neko citu vairs neiestāstīsi. To, ko uztver par realitāti, var radīt simulācijā, bet īstenībā tās ir tās īstās realitātes asinis..."²

Eksperimentos ar realitāti un no tās jau vairs neatšķiramajiem dublieriem Gabrāns atsedz arī to rašanās motīvus – aktuālās vērtības, banālas, bet vispārcilvēciskas vēlmes, piemēram, alkas pēc laimes. Manipulācijas ar "Starixu" cita starpā komentēja šodienas priekšstatu par laimi kā ekvivalentu "būt slavenam", bet darbs "Rīgas iepazīšanās birojs" (1999, veidots kopā ar Moniku Pormali), vienādi smaidīgi un koķeti Latvijas sieviešu fotomaketi, kas vairākus gadus ceļoja pa Rietumeiropas izstāžu zālēm, – centienus laimi atrast ārzemju līgavaiņu izskatā – viņas bija atsaukušās mākslinieku sludinājumam iepazīties ar mākslas starpniecību.

Neredzamais un netveramais

Realitātes "īstuma" izjautāšanu Gints Gabrāns vienmēr panācis ar nervus kutinošu tiešumu, komunikācijā ar skatītāju provocējot robežsituācijas, kas izraisa reakciju vai sagrauj priekšstatus par ierasto lietu kārtību. Sākotnēji tā bija izaicinoša vai aizskaroša, kā deviņdesmito gadu vidū radītie darbi, piemēram, "Nazis, ar ko sagraizīt dirsu", kur minētais uzraksts, izšūts uz brūna galdauta, atspoguļojās sadauzītā spogulī, un milzīgs dūcis aicināja pie kontemplācijas pieradušo un sublimā alkstošo mākslas skatītāju veikt aprakstīto darbību "pa īstam", vai Baltijas jauno mākslinieku izstādē "Misfits" elektrības kontaktos iesprausti pliki vadi, zem kuriem sprakšķēja dienasgaismas lampas, provocēja vēlmi pārbaudīt, vai šis "mākslas realitātes" augstspriegums ir vai nav īsts. Ar laiku "īstuma" / "neīstuma" uzrādīšana apauga ar kārtainākiem un rafinētākiem uzslāņojumiem, līdz jaunākā perioda darbos, kuru būtību izteic pēdējo personalizstāžu (2005) nosaukums "Acīmredzamais / Neredzamais. Uztveres salas", mākslinieks ir nonācis līdz realitātes pamata likumību izjautāšanai, to īstenojot ar efektīva "maģiskā reālisma" palīdzību, kas plašā spektrā paver redzamā iluzorismu. Liekot uztverei ignorēt līdzšinējo pieredzi, Gints Gabrāns kā burvju mākslinieks ievēd citā realitātē – ļauj izzust spogulī, iziet cauri sienām, atspulgā redzēt nevis sevi, bet kādu citu, baltas gaismas starā pārvērsties par ēnu varavīksni, vai nokļūt mākoņos un pieredzēt paralēlās telpas klātbūtni. Ļauties šai ilūzijai gan ir tikai "pirmais līmenis". Nākošais solis ir izjautāt, analizēt pieredzēto un tā nonākt pie jauna" veida uztveres, lai, kā sekojot visdaudzveidīgākajai fenomenoloģiskai un garīgajai praksei, patiešām redzētu", nevis skatītu lietu virsmu, un saglabātu apziņu

“tīru”, vienalga, cik reāli šķīstu dažādie šķitumi. Gabrāns atgādina, ka “viss notiek galvā”, provocējot katra paša apziņas “redzētspēju”, kas saistīta nevis ar racionālu vai emocionālu, bet enerģijas plūsmi atbrīvotu uztveri.

Atsaukšanās uz enerģijas plūsmām nav nevilša – savā šībrīža interesē Gints Gabrāns savieno visatšķirīgākos avotus: formulu no Talmūda “Lai izprastu neredzamo, jāskatās uz redzamo” un Rietumu dabas zinātnes pamatoto, ka acs uztvertais ir tikai niecīga realitātes daļa. Dabas zinātņu likumību kombinēšana ar metafiziskām “patības tehnoloģijām” Gabrānu vadījusi pie pārliecības, ka tāpat kā vispārcilvēciskos, fundamentālos jautājumus, arī cilvēka iekšējo būtību izsaka Enerģija (nevis domāšana, emocijas vai jutekliskā uztvere, kā ierasts uzskatīt).³ Tāpēc jaunākā posma darbi ir “Neiespējamā realizācija, mēģinot parādīt Neredzamo”, to padarot redzamu ar iztēles un nemateriālu matēriju – gaismas, dūmu, ēnu, atspulgu – palīdzību.

Tieši enerģijas – fizikālās un psihiskās – iznešana redzamībā ar mākslas līdzekļiem, māksliniekam ļāvusi nonākt pie “bīstamajiem vilņiem”, intereses par ezotērisko un okulto, kas noteiktā veidā iekļaujas kādā vispārīgā šodienas mākslas aktualitātē.

Ceļš pie tā vedis pakāpeniski jau no G. Gabrāna agrīnajiem darbiem. Netveramais, sevišķi mākslā, protams, nav tikai sublīmais, kas kā estētikas pamatkategorija šodienas mākslā nereti uzlūkota ar neuzticību. Līdzīgi kā citur 90. gados arī Latvijā jaunie mākslinieki kā mājienu uz absolūto un neizzināmo, īpaši realitātes pieredzē, izvēlējās sublīmā apvērstu ekvivalentu: latviski visai aptuveni apzīmējamo “baigo” (*uncanny*), ko tikpat labi var dēvēt arī par citādo, dīvaino, pārdabisko, neskaidro, neērti savādo” (kaut ko “kam būtu jāpaliek apslēptam, bet kas nācis gaismā”).⁴

90. gadu jauno mākslinieku, arī Ginta Gabrāna darbos šis baigums apliecināja no iepriekšējās paaudzes totāli atšķirīgu, bet savā veidā “tīru” ideālismu un romantismu, kas gan neatradās arī pārāk tālu no “baigi” uzjautrinoša vai anekdotiska farsa – kā, piemēram, kūpošs “Dziļurbums uz elli” (1996) vai “Kāpnes debesīs” (1997) – pastāsts par to, kur noved galvas bāšana nezināmā caurumā, vai “Sveroīdu draudze” (1998), relativitātes teorijas perspektīvu iedvesmots piedāvājums aprēķināt un modelēt nāves pārvarēšanas ceļu visumā, un par attiecīgu priekšapmaksu pievienoties izredzēto draudzes pulkam. Kopš tā laika tādi elementi kā gaismas ātrums, melnie caurumi, starojums, spoguļi, redzamība un neredzamība G. Gabrāna darbos ir tikai vairojušies, no farsa izvērsties par ietilpīgām vienībām un koncentrējoties uz arvien netveramāku lietu dabu.

Gaisma un spoguļi

Realitātes pētišana, eksperimenti ar īstenību, spēles ar uztveri, redzamā robežzonu izzināšana – Gabrāna darbu tiecība uz

universalitāti, kas sapludina mākslas, zinātnes un arī neizzināmā laukus, ļāvusi viņam pašam sevi nodēvēt par “mākslas, zinātnes, ezotēriskas un misticisma mākslinieku”.⁵

Tāpēc par savas radošās darbības avotu, substanci un instrumentu Gabrāns šobrīd izmanto gaismu: būdama fizikas un metafizikas, un arī mākslas pirmelements – gan “tas, kas padara lietas redzamas”, gan enerģijas vilņi, no kuriem uztverama vien neliela daļa, gan tikai ilūzija, kas veido redzamā pieredzes robežas un ļauj pieskarties neizzinātās un nezināmā uztveres daļai, gan arī mūsdienu mākslai izšķirošais “paplašinātais tēlniecības lauks” – tā ir gandrīz bezgalīgi ietilpīgs un rosinošs lauks, kurā izvērsties.

Ar gaismas lauku Gabrāns īsteno fizikas abstrakcijas, kas “gluži kā garš matemātikas uzdevums atklāj patstāvīgu, likumsakarību pilnu realitāti”, pēta fizioloģisko, terapeitisko un hipnotisko iedarbību iespējas, un gaismas universālās likumsakarības atklāj kā metaforas, kas pārsniedz realitātes un redzēšanas ikdienas zonas.⁶ Redzēšanas fenomena izzināšanas iespējas aizvedušas pie spoguļiem: Gabrāna mākslas materialitāte tagad ir fizikas un optikas likumi, atstarotās gaismas efekti, iedarbība kā uz apziņu, tā ķermeni, un spoguļa mulsinošā daba, kurai vistiešākā veidā piemīt “baigums” – kas sašūpo uztveri un padara redzamu realitātes iluzorumu – parāda to citādu, bezgalīgi plašu un izdzēš nošķirumu starp realitāti un iztēli. Ar šo interesi Gabrāns mākslā atgriež arī “skaisto” – kā tā kvintesenci, kas izvērš priekšstatu par redzamo kā ilūziju un paver ieskatu uz citu realitāti, kur matērija ir tikai ēna un kur redzēšana vispirms ir redzēšana ar iztēles palīdzību.

¹ Saruna ar Gintu Gabrānu 2007. gada 21. martā

² Ibid.

³ Apraksts no Ginta Gabrāna preses paziņojuma par 52. Venēcijas biennāles Latvijas paviljona ekspozīciju “Paraspoguļi”.

⁴ Royle, Nicholas. *The Uncanny*. – Manchester University Press. 2003. p. 2.

⁵ Apraksts no Ginta Gabrāna preses paziņojuma par 52. Venēcijas biennāles Latvijas paviljona ekspozīciju “Paraspoguļi”.

⁶ *Traumane, Māra. Redzēšanas krustceļi / [vizuālo mākslu žurnāls] Studija. – 2005. aprīlis / maijs, 80. lpp.*